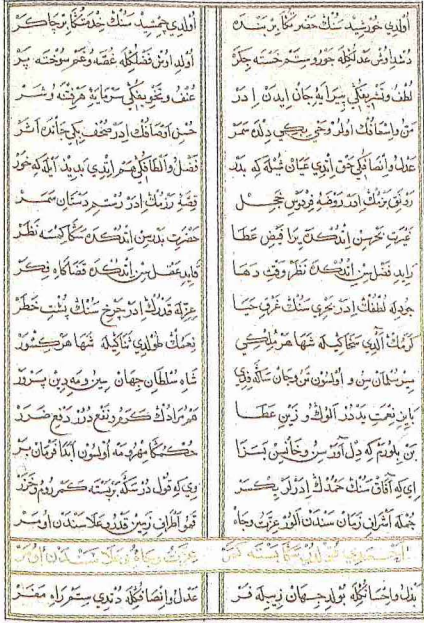

Ahmedî *Divan*'ında "muvaşşah'a örnek olan kaside
(Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1082, vr. 61^b)

le bir eseri ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Son zamanlarda Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nce alınan yazma eserler arasında (Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp., nr. 51) bir *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi bulunmuştur. Bu eser üzerinde Nihat Azamat'ın yaptığı çalışma ile, bu mesnevinin yazarı Ahmedî'nin Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yâkub devri şairlerinden olduğu ve mesnevinin muhtemelen 883-896 (1478-1490) yılları arasında kaleme alınmış olabileceği tesbit edilmiştir (bk. AHMEDÎ, Akkoyunlu).

Osmanlı Müellifleri'nde, Ahmedî'nin, ayrıca *Esrarnâme* adında bir eser daha yazdığı kayıtlı ise de Fuad Köprülü bu eserin yazarının bir başka Ahmedî olabileceğini, kendi nüshasında gördüğü 880 olarak tesbit edilmiş telif tarihine dayanarak söylemektedir. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (nr. 16) kayıtlı *Esrarnâme*'nin aynı araştırmacının tetkiki sonucunda yine Akkoyunlu şairi Ahmedî tarafından kaleme alındığı, fakat Fuat Köprülü'nün verdiği 880 tarihi yerine 884'te (1479-80) Tebriz'de yazıldığı kesinlik kazanmıştır. Eser Feridüddin Attâr'ın *Esrarnâme* adlı eserinin tercümesi olmayıp *Muşibetnâme*'sinin bazı parçalarının tercümesidir. Böylece bu iki eserin de bir başka Ahmedî'ye ait olduğundan ar-

tık şüphe edilemez. *Halilnâme* yazarı Abdülvâsi Çelebi, mesnevisinin "Sebeb-i Nazm-ı Kitâb" bölümünde Ahmedî'nin ölümü ile yarım kalmış *Vîs ü Râmîn* adlı bir mesnevisinden bahseder ki bu mesnevi de bugün elde mevcut değildir. Bununla birlikte Ahmedî'nin *Vîs ü Râmîn* adında yarım kalmış bir mesnevisi olduğunu Abdülvâsi Çelebi'ye dayanarak söylemek mümkündür.

Ahmedî'ye atfedilen *Süleymannâme* (İA, I, 220), *Kānūn ve Şifâ Tercümesi* (Latîfî, s. 84 ve ondan naklen Âlî, Bursalı M. Tâhir ve Sadeddin Nüzhet Ergun) ve nihayet *Cengnâme* (*Keşfü'z-zunân*, I, 607) adlı eserlerin onun tarafından kaleme alınmadığı ve tercüme edilmediği anlaşılmıştır. *Cengnâme*'nin de *Çengnâme* olduğu ve Ahmedî-Dâî tarafından yazıldığı artık bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ahmedî, *Cemşid ü Hurşid* (nşr. Mehmed Akalın), Ankara 1975; a.mlf., *İskendernâme* (nşr. İsmail Ünver), Ankara 1983; Sehi, *Tezkire*, s. 54-55; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 39^b-40^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 82-84; Mecdî, *Şa-kâik Tercümesi*, s. 70-71; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 146-148; *Keşfü'z-zunân*, I, 607, 694; II, 1340, 1656; *Osmanlı Müellifleri*, II, 735; Tunca Kortantamer, *Leben und Weltbild des alt-osmanischen Dichters Ahmedî, unter besonderer Berücksichtigung seines Divans* (doktora tezi, 1973), *Islamkundliche untersuchungen*; a.mlf., "Yeni Bilgilerin Işığında Ahmedî'nin Hayatı", *EÜSBFD*, sy. 1 (1980), s. 165-166; a.mlf., "Leben und Weltbild des altosmanischen Dichters Ahmedî", *TANZ*, sy. 1 (1975), s. 33; Yaşar Akdoğan, *Ahmedî Divanı I-II: Tenzitli Metin ve Dil Hususiyetleri* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak., Türkiye Araştırma Merkezi, T, nr. 2054; a.mlf., *Ahmedî Divanından Seçmeler*, Ankara 1988; a.mlf., *İskendernâme'den Seçmeler*, Ankara 1988; a.mlf., "Mi'rac-nâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'rac-nâmesi", *Osm. Ar.*, sy. IX (1989), s. 263-310; Necib Asım, "Osmanlı Tarihnuvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, I (1329), s. 41-52; Nihad Sâmi Banarlı, "XIV. Asır Anadolu Şâirlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Tarihi: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân ve Cemşid ü Hurşid Mesnevisi", *TM*, VI (1939), s. 111-176; İbrahim Kutluk, "Kültür ve Dil Tarihimizin Yeni Bir Vesikası, Attâr'ın *Esrarnâme* Tercemeleri", *TDED*, II/2 (1948), s. 125-132; Nihad M. Çetin, "Ahmedî'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri", *TD*, sy. 3-4 (1952), s. 103-108; a.mlf., "Ahmedî'nin Mirkâtü'l-edeb'i hakkında", *TM*, XIV (1965), s. 217-230; Ali Alparslan, "Ahmedî'nin Yeni Bulunan Bir Eseri: Mirkât-ı Edeb", *a.e.*, X (1960), s. 35-40; İsmail Ünver, "Ahmedî'nin *İskendernâmesindeki* Mevlid Bölümü", *TDAY Belleten* 1977, Ankara 1978, s. 355-411; Nihat Azamat, "Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: *Yûsuf u Zeliha*, *Esrarnâme* Tercümesi", *Osm.Ar.*, sy. VII-VIII (1988), s. 347-364; M. Fuad Köprülü, "Ahmedî", *IA*, I, 216-221; Orhan Şaik Gökyay, "İskender-nâme", *IA*, V/2, s. 1088-1090; G. L. Lewis, "Ahmadî", *E²* (İng.), I, 299-300.

AHMEDÎ, Akkoyunlu

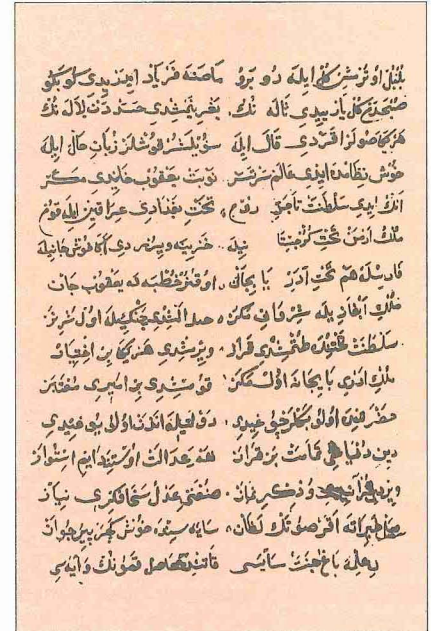
(ö. 884/1480'den sonra)

Akkoyunlular zamanında
yaşayan Türk şairi.

Türk edebiyat tarihinde yakın zamana kadar varlığı bilinmeyen bu Akkoyunlu şairi yeni bulunan bir *Yûsuf u Zeliha* mesnevisinden hareketle ilim âlemine tanıtılmıştır (bk. bibl.).

Latîfî, tezkiresinde Likâ'yi anlatırken onun Ahmedî'nin *Yûsuf u Zeliha*'sına bir nazîre yazdığını söyler. Ahmedî ve Likâ'nın *Yûsuf u Zeliha*'ları bugüne kadar ele geçemediğinden Latîfî'nin bahsettiği *Yûsuf u Zeliha*'nın, XV. yüzyıl divan şairlerinden *İskendernâme* ve *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* yazarı Ahmedî'ye ait olabileceği kabul edilmiştir. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (yazma nr. 51) Ahmedî adına kayıtlı bulunan *Yûsuf u Zeliha*, ilk bakışta *İskendernâme* müellifi Ahmedî'ye isnat edilen eser olabileceği izlenimini uyandırmakta ise de "sebeb-i te'lif" bölümünden, Akkoyunlu hükümdarlarından Sultan Yâkub zamanında (1478-1490) kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu durumda eserin 815'te (1412-13) vefat eden Ahmedî'ye ait ola-

Akkoyunlu Ahmedî'nin *Yûsuf u Zeliha* adlı eserinden bir sayfa (MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Ktp., nr. 51, vr. 101^a)

mayacağı kesindir. Nitekim şair de eserini Akkoyunlu ümerâsından Sûfî Halîl'in isteği üzerine yazdığını belirtmektedir. Osmanlı şuarâ tezkireleri ve diğer kaynaklarda bu tarihlerde yaşamış aynı adı taşıyan bir başka şair bulunmadığına göre, ortaya yeni bir şair ve eseri çıkmaktadır. Ahmedî hakkında şimdilik bütün bilginiz Akkoyunlu hükümdarlarından Sultan Yâkub zamanında yaşadığı, Anadolu'ya sefere çıkan Sûfî Halîl'in bir gece kendisini çağırarak bir "kıssa-i Yûsuf" yazmasını istediği, onun da ertesi gün ordudan ayrılarak Tebriz'e gelip eserini elli yedi günde tamamladığından ibarettir (vr. 4^a-5^b). Bütün bunlardan, Latîfî'nin *Yûsuf u Zeliha*'sı olduğunu söylediği Ahmedî'nin Akkoyunlu Ahmedî olduğu ortaya çıkmaktadır. Eserin Brill Yayınevi tarafından satışa çıkarılan diğer bir nüshası görülememiştir (bk. *The Middle East* 568, October 1987, nr. 705).

Akkoyunlu Ahmedî'nin başka bir eseri de bugüne kadar Ahmedî'ye ait sanılan Attâr'ın *Esrarnâme* adlı eserinin tercümesidir. 884'te (1479-80) Tebriz'de ve yine Sûfî Halîl adına kaleme alınan *Esrarnâme Tercümesi*'nin birçok yazma nüshası bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Latîfî, *Tezkire*, s. 340; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, 129; Nihat Azamat, "Yeni Bir Ahmedî ve İki Eseri: Yûsuf u Zeliha", *Esrarnâme Tercümesi*", Osm.Ar., sy. VII-VIII (1988), s. 347-364.

NİHAT AZAMAT

AHMEDİLİLER

**Merâğa ve Tebriz'de hüküm süren
bir İslâm hânedanı
(1108-1227).**

Hânedanın kurucusu olarak kabul edilen Ahmedî b. İbrâhim b. Vehsûdân er-Rewdî, Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'ın Merâğa emîri idi. Dedesi Tebriz hâkimi Vehsûdân b. Memlân da Tuğrul Bey'in hizmetinde bulunmuştu. Kaynaklar Ahmedî'den ilk defa, Sultan Muhammed Tapar ile Hille Emîri Sadaka b. Mezyed arasında cereyan eden savaş (501/1108) münasebetiyle bahsederler. Ahmedî daha sonra, Sultan Muhammed Tapar tarafından Haçlılar'a karşı cihada memur edilen Musul Emîri Mevdûd'un Urfa bölgesindeki ikinci seferine ve Tel Bâşir kuşatmasına katıldı (1111). Kırk beş gün süren muhasara sırasında Tel Bâşir senyörü Joscelin de Courtenay ile anlaşarak İslâm ordusunu kuşatmadan vazgeçirmeye çalıştı. Diğer emîrler bu-

na razı olmayınca, ordunun büyük bir bölümünü teşkil eden askerleriyle Tel Bâşir'den ayrılıp onları da muhasaradan vazgeçmek zorunda bıraktı. Bu orduda bulunan Ahlatşah Sökmen el-Kutbî'nin ölümü üzerine, Sultan Muhammed Tapar'dan onun hâkimiyeti altındaki Tebriz ve diğer yerleri kendisine iktâ* etmesini istedi. Sultanın onun bu isteğini yerine getirip getirmediği bilinmemektedir. Ahmedî, Dimaşk Atabegi Tuğtegin ile beraber Bağdat'ta sultanın sarayında bulunduğu sırada Bâtînî fedailerinden hançerlenerek öldürüldü (510/1116). Sıbt İbnü'l-Cevzî'ye göre 5000 süvarisi vardı ve iktânının yıllık geliri 400.000 dinar idi.

Ahmedî'nin yerine gulâm*larından Aksungur geçti. Zeki Velidi Togan ve Ahmed-i Kesrevî gibi bazı araştırmacılar Aksungur'un Ahmedî'nin oğlu olduğunu söylerlerse de bu doğru değildir. Çünkü kaynakların kendisinden el-Ahmedî'li nisbesiyle bahsetmeleri onun Ahmedî'nin gulâmlarından biri olduğunu gösterir. Aksungur el-Ahmedî'li Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü (1118) üzerine, Irak Selçuklu sultanı olan oğlu Mahmud'un hizmetine girdi ve kardeşler arasında cereyan eden taht kavgalarında önemli rol oynadı. Sultan Mahmud, kardeşi Mesud'un eski atabegi Kasımüddeve Aksungur el-Porsukî'yi Merâğa'ya vali tayin ettiğini duyunca, o sırada Bağdat'ta bulunan Aksungur el-Ahmedî'li'yi derhal Merâğa'ya gönderdi (1120). Bir yıl sonra Mahmud'un diğer kardeşi Tuğrul'un atabegi Gündoğdu'nun ölümü üzerine Aksungur el-Ahmedî'li ona atabeg olmak için çalıştı, hatta onu Sultan Mahmud'a karşı kışkırtarak Merâğa'ya geldiği takdirde emrine 10.000 süvari ve piyade vereceğini söyledi. Tuğrul bu teklifi kabul edince birlikte Erdebil istikametinde yola çıktılar, fakat şehre giremeyip Tebriz'e gittiler. Bu sırada Sultan Mahmud'un büyük bir orduyla gönderdiği Emîr Cüyüş Beg'in Merâğa'ya ele geçirdiğini öğrendiler. Tasarladıkları planı gerçekleştirme ümitleri kalmayınca Ebher ve Zencan Emîri Şîrgîr'e müracaat edip yardım istediler. Ancak bir sonuç alamayınca Sultan Mahmud'dan af dileyerek itaat arzettiler (1122). Aksungur el-Ahmedî'li 1128'de Mezyediler'den Dübey b. Sadaka'nın çıkardığı karışıklıkları bastırmakla görevlendirildiyse de başarılı olamadı. Ertesi yıl Sultan Mahmud Dübey's'in Hille'yi işgal ettiğini duyunca Emîr Kızıl ile Ahmedî'li'yi çağırıp "Dübey's'e siz kefil olmuştunuz, onu ya-

kalayıp bana teslim etmenizi istiyorum" dedi. Bunun üzerine Aksungur Bağdat'a geldi ve Dübey's'i takibe koyuldu. Sultan Mahmud 1130'da Aksungur'u oğlu Dâvud'a atabeg tayin etti. Bir yıl sonra sultanın ölümü üzerine Aksungur Dâvud'u sultan ilan ederek İrak-ı Acem, Azerbaycan ve Arrân'da (Errân) onun adına hutbe okuttu. Dâvud'un amcaları Mesud, Tuğrul ve Selçuk Şah da saltanat davasıyla harekete geçince Aksungur, himayesindeki Sultan Dâvud'u alıp Azerbaycan'a hareket etti. Mesud onlardan daha erken davranıp Tebriz'i ele geçirdiyse de Aksungur şehri geri aldı. Taht mücadeleleri sonunda kardeşlerden Tuğrul sultan, Mesud Gence meliki, Selçuk Şah da Fars meliki oldu. Bunun üzerine Dâvud ile birlikte Azerbaycan'a hâkim olan Aksungur büyük bir orduyla, Hemedan'da bulunan Tuğrul üzerine yürüdü, fakat mağlûp oldu (1132). Tuğrul, Merâğa ve Tebriz'i ele geçirdi. Aksungur Dâvud ile birlikte Bağdat'a kaçtı ve Dâvud'un diğer amcası Mesud'un Azerbaycan'a hâkim olması için çalıştı. Halife Müsterşid Tuğrul'a düşmanlığı sebebiyle Mesud'u sultan, Dâvud'u da veliaht kabul ederek hutbeyi onlar adına okuttu. Halifenin de desteğini sağlayan Mesud, Dâvud ve Aksungur ile beraber Azerbaycan'da bulunan Tuğrul üzerine yürüdü. Merâğa'ya vardıklarında Aksungur onlara erzak ve silâh verdi. Tuğrul, Karasungur adlı emîrini Aksungur üzerine gönderdi. Erdebil şehri önlerinde vuku bulan savaşta Aksungur mağlûp oldu. Fakat daha sonra Tuğrul'u yenerek Hemedan'ı ele geçirdi. Kısa bir müddet sonra da Karategin çayırında Bâtînîler tarafından öldürüldü (527/1133).

Aksungur'un yerine geçen oğlu, bazı kaynaklarda babasının adıyla, diğer bazı kaynaklarda ise Nusretüddin Hasbeg, Arslanapa veya sadece Arslan şeklinde de kaydedilmektedir. İbnü'l-Esir ondan ilk defa 530 (1135-36) yılı olaylarını anlatırken bahseder ve Sultan Mesud'a karşı Halife Râşid-Billâh'ı desteklemek için Bağdat'a gelen emîrler arasında onu da zikreder. Arslanapa daha sonra kardeşi Şîr ile Sultan Muhammed b. Mahmud'un hizmetine girdi (549/1154-55). Sultan da onu oğlu Dâvud'a atabeg tayin etti. Bu durum Azerbaycan'daki rakibi İldeniz ile aralarının açılmasına sebep oldu. Atabeg İldeniz, Arslanapa'ya haber gönderip Sultan Arslanşah'a itaat arzettesini isteyince o bu teklifi reddetti ve Ahlatşahlar'ın da desteğiyle İldeniz'in oğlu Pehlivan'ı Sefîrûd'da (Ki-